

IJsvogels rondom Arnhem

De recordjaren 2007 en 2008

Het is al weer een paar jaar geleden dat de IJsvogel in de Vlerk voor het voetlicht gebracht is (Verhoef, 2005). Het leek me daarom hoog tijd om weer eens te beschrijven hoe het met onze blauwe vrienden is gegaan. In 2007 en in 2008 hebben we twee echte topjaren mogen beleven. Zowel voor het aantal territoria als voor het aantal losse waarnemingen werden in beide jaren alle records gebroken.

Dit artikel gaat niet alleen over de laatste twee jaar maar plaatst de resultaten in het perspectief van de langjarige reeks gegevens zoals die door onze vogelwerkgroep verzameld is. Vanwege de enorme hoeveelheid gegevens is het moeilijk om een selectie te maken. Hopelijk komt het er nog eens van om alle gegevens uit te werken en te publiceren in een rapport of op een website.

Werkwijze

De territoria komen uit het broedvogelonderzoek dat elk jaar in ons werkgebied gehouden wordt. Deze worden aangevuld met territoria die volgen uit een aantal losse waarnemingen. De plaatsen die jaarlijks op broedvogels onderzocht worden zijn; Park Rosendaal, Beekhuizen, Meinerswijk, de Havikerwaard, Het Leusveld, het gebied rondom Doesburg en de Rijnstrangen. Losse waarnemingen zijn de laatste jaren voor een groot deel afkomstig van onze website en van de site waarneming.nl. Ook zijn aanvullend gerichte bezoeken gebracht aan verschillende bekende broedlocaties. Met de beschikbare gegevens is van elk jaar een lijst gemaakt van alle territoria.

Mannetje bij gemaal in Velperwaarden, 17 januari 2009

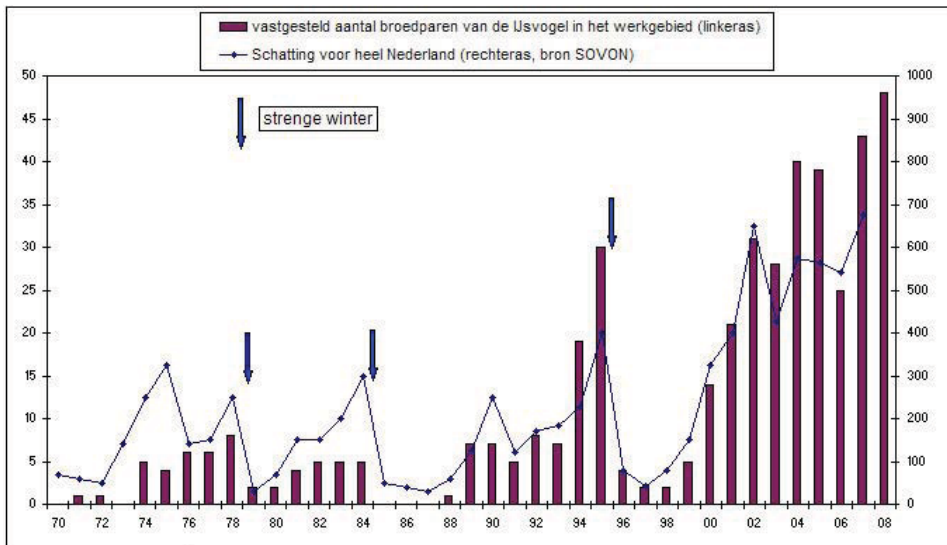
Foto: Roy Verhoef

liggen dan zijn twee nestvondsten of broedbevestigende waarnemingen nodig.

Historische resultaten

De eerste territoria zijn terug te vinden in "Vogels in het hart van Gelderland" (Lensink, 1993). Hier wordt vermeld dat in 1916 IJsvogels broedend zijn aangetroffen bij Beekhuizen, langs de IJssel, bij Biljoen en op Rozendaal. Dit was na zeven zachte of vrij zachte winters achter elkaar.

De aantallen in het begin van de vorige eeuw liggen erg laag. Samengevat komt het er op neer dat tot en met 1990 112 territoria bekend zijn. Dat is dus gemiddeld minder dan twee per jaar. Topjaren waren 1944 en 1978 met elk acht paar. Er zijn vijf jaren geweest dat er meer dan vijf paar geteld zijn. In 31 jaren is er één of meer paar IJsvogels waargenomen. Er zijn dus ook tientallen jaren in die periode zonder dat we gegevens hebben over territoria van de Koningsvisser. Er zal ongetwijfeld een aantal territoria onopgemerkt gebleven zijn maar het lijkt onwaarschijnlijk dat de IJsvogel in de periode 1916 - 1990 ooit substantieel boven de tien paar is geweest.

Resultaten vanaf 1990

Na de strenge winter van 1984 die gevolgd werd door twee koude winters werden er nauwelijks IJsvogels in ons land waargenomen. Sovon schat het aantal territoria in 1987 op ongeveer 30. Door een reeks zachte winters kon de populatie groeien tot circa 400 territoria in 1995. In ons werkgebied zijn we dat jaar tot 30 gekomen (Schoppers, 1996).

Na dit eerste hoogtepunt kwam de strenge winter van 1995/1996 die weer behoorlijke klappen uitdeelde aan onze blauwe juweeltjes. We vielen terug van 30 naar 4 territoria. Het jaar daarna was de winter koud waardoor we zelfs maar twee territoria overhielden (Park Sonsbeek en bij kasteel Ter Horst in Loenen).

Vanaf 1998 is een opwaartse lijn ingezet waarbij we sinds 2002 niet meer onder de 25 territoria zijn gekomen. In 2007 bereikten we een record met 43 territoria en in 2008 werd zelfs het absolute record van 48 territoria vastgesteld. In de bovenstaande grafiek is het verband te zien tussen de strenge winters en de afname van het aantal territoria. In de grafiek zijn op de rechteras ook de landelijke aantallen weergegeven.

Verspreiding over het werkgebied

Figuur 2 laat zien hoe de territoria in 2008 over ons werkgebied verspreid lagen. Opvallend is dat er recent weer een aantal nieuwe broedlocaties bij is gekomen. In de laatste zeven jaar zijn er op maar liefst 73 plaatsen territoria vastgesteld. Op zeven van deze locaties werd elk jaar gebroed van 2002 tot en met 2008.

In ons werkgebied zijn de laatste jaren dus op bijna alle waterrijke plaatsen territoria van de IJsvogel te vinden. De territoria liggen redelijk verspreid langs de Veluwezoom en langs de Rijn en IJssel.

Het is ook opvallend dat in 2008 bij 60 % van de territoria een nestpijp is gevonden; in eerdere jaren was dit aandeel lager, er zijn meer waarnemers gespist op het vinden van een nest. Van de cluster van drie territoria in de Rijnstrangen (alle van dezelfde waarnemer) is niet bekend of het ook nestvondsten betrof. De meest gekozen plaats om een nest te graven is een steile oever van plas of vijver (12). Ook de kluit van een omgevallen boom (10) wordt vaak gebruikt. In drie van de gevallen werd de nestpijp gevonden in een afgestoken wandje en op twee plaatsen is gegraven in een zand- of kleidepot.

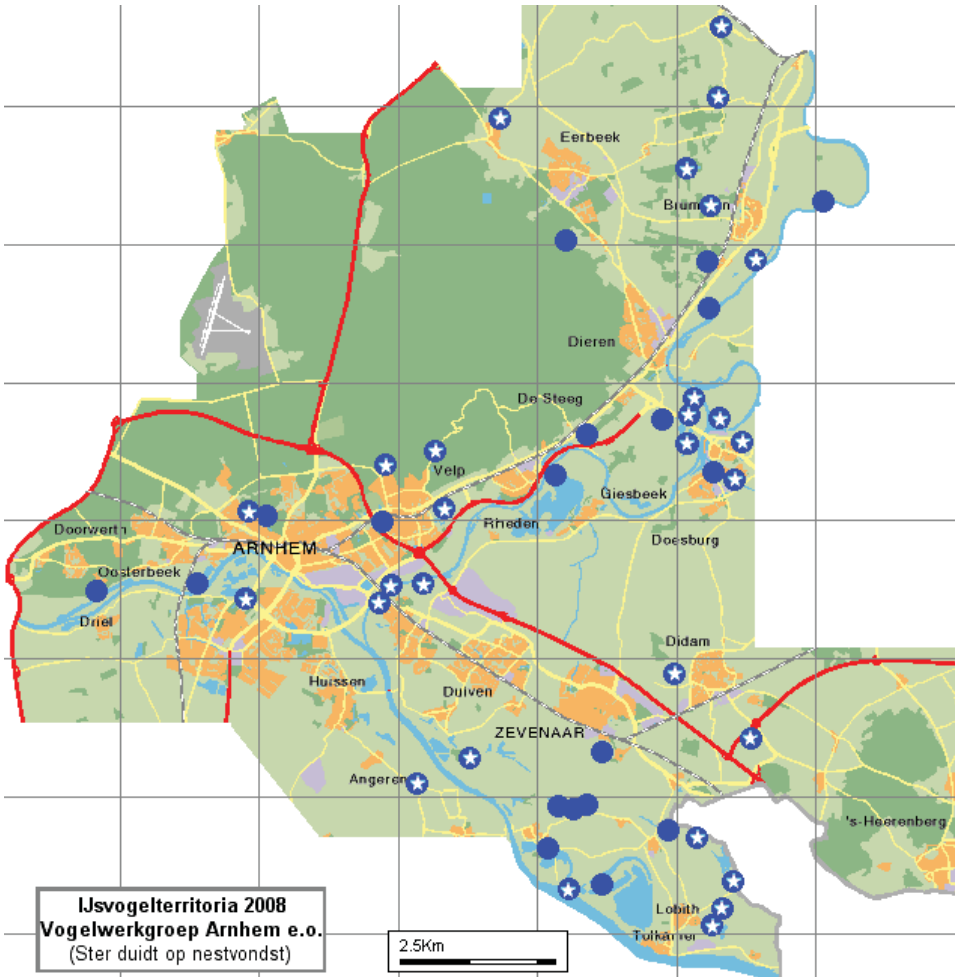
Aantalsontwikkeling in de deelgebieden

In het vorige artikel (Verhoef, 2005) is een toename in de uiterwaarden en in de Rijnstrangen geconstateerd. In de uiterwaarden heeft deze toename zich sterk doorgezet en in de Rijnstrangen is het hoge niveau gehandhaafd. In het gebied ten noorden van Dieren is een aanvankelijke afname weer goed gemaakt. Uiteindelijk is alleen langs de Veluwe-rand een duidelijke afname vastgesteld.

Waarnemingen en waarnemers

In 2008 zijn (tot 6 maart) 868 losse waarnemingen verzameld. Ik hoop in een volgend artikel een analyse te geven van deze meldingen.

In 2008 heb ik van meer dan 200 verschillende personen een waarneming kunnen noteren. Verreweg het grootste deel heeft de IJsvogel maar één of twee keer gemeld. 31 Personen melden de "blauwe flits" wat vaker (3-5 keer) en 12 personen 6-10 keer en 14 personen meer dan 10 keer. Van die laatste groep zijn er twee echte liefheb-

Tabel 1. Territoria van IJsvogel in het hart van Gelderland in 2008. Opmerking: Onder "ten noorden van Dieren" wordt het gebied verstaan tussen het Apeldoorns Kanaal en de Provinciale weg Dieren - Zutphen. Territoria ten oosten van deze weg zijn geteld bij de Uiterwaarden. Ten westen van het Apeldoorns kanaal zijn de territoria geteld bij de Veluwe-rand.

	95	02	03	04	05	06	07	08
Ten noorden van Dieren	5	5	2	3	2	4	5	5
Veluwe-rand	15	11	6	10	13	7	8	9
Uiterwaarden	4	5	5	8	6	6	10	15
Stad/dorp	2	1	2	2	3	0	5	1
Rijnstrangen (excl. uiterwaarden)	2	6	10	13	12	5	12	13
Doesburg/Didam	2	3	3	4	3	3	3	5
Totaal	30	31	28	40	39	25	43	48
Nestvondsten	8	13	13	14	13	9	13	29

bers die elk meer dan 100 waarnemingen lieten noteren. Iedereen die zijn waarnemingen heeft doorgegeven wil ik bij deze hartelijke danken voor hun bijdrage aan de kennis van de IJsvogel in ons werkgebied.

Nabeschuiving en slotwoord

De duidelijke toename van de IJsvogel in het hart van Gelderland is toe te schrijven aan gunstige

factoren zoals geschikte biotopen en een reeks van zachte winters. Sinds de Elfstedenwinter van 1996/1997 heeft alleen de winter van 2002/2003 ijs van betekenis opgeleverd. Inmiddels weten we dat de winter van 2008/2009 een einde heeft gemaakt aan deze uitzonderlijke reeks. Hiermee is ongetwijfeld de opmars van de IJsvogel voorlopig even gestuit. Velen zijn met mij benieuwd hoe het zal gaan het dit broedseizoen.

Foto1. Steilwandje ontstaan door hoog water, met nesthol (net onder grasmat) van IJsvogel, Zwarte Schaar gefotografeerd vanaf de Kleigaten van Olburgen, 26 juni 2008 Foto: Jan Schoppers

Iedere lezer wordt dus weer opgeroepen zijn/haar meldingen door te geven, het liefst via onze website of via waarneming.nl.

De genoemde aantallen in dit artikel kunnen iets afwijken van eerdere publicaties als gevolg van nieuwe gegevens die verzameld zijn.

Roy Verhoef
roy.verhoef@live.nl

Literatuur

Schoppers, J. 1996. De IJsvogel in het hart van Gelderland in 1995. Vlerk 13/2: 69-71.

SOVON, 1996. Broedvogelinventarisatie kolonievogels en zeldzame soorten. Handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB). SOVON, uitgave 1996.

Verhoef, R. 2005. 2004: Wederom een topjaar voor de IJsvogels rond Arnhem. Vlerk 22/1: 15-19.

Foto: Lars Soerink